

RAPPORT
Archeologisch bureauonderzoek
Bisschop de Vetplein 14-15 te Gilze

Opdrachtgever

Ordito
Postbus 94
5126 ZH Gilze

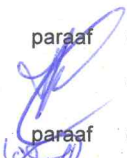
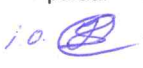
Projectnummer

Aeres Milieu projectnummer AM18028

Status rapport

Definitief

Autorisatie

Opsteller rapport:	paraaf	datum
Drs. D. Hagens		17 mei 2018
Autorisatie:	paraaf	datum
Ir. B.M.A.C. Frijns		17 mei 2018
Vrijgave:	paraaf	datum
Drs. ing. N.J.W. van der Feest		17 mei 2018

Contactgegevens

Aeres Milieu B.V.
Noordhoven 4
6042 NW ROERMOND
(t) 0475 – 320 000
(f) 0475 – 321 967
e-mail: info@aeres-milieu.nl
www.aeres-milieu.nl

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	3
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	5
1. INLEIDING	6
2. WERKWIJZE	8
3. BUREAUONDERZOEK	9
3.1 Landschappelijke situatie – geomorfologie.....	9
3.2 Landschappelijke situatie – bodem.....	10
3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht.....	10
3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden.....	13
3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch materiaal.....	15
4. VERWACHTINGSMODEL	19
5. AANBEVELINGEN	21
LITERATUURLIJST	22

Bijlagen:

1	Topografische overzichtskaart
2	Overzicht aanwezige waarnemingen, onderzoeken en monumenten (AMK)
3	Overzicht gemeentelijke archeologische beleidskaart
4	Overzicht geomorfologische kaart
5	Overzicht bodemkaart
6	Overzicht AHN

SAMENVATTING

In februari 2018 is door Aeres Milieu een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie Bisschop de Vetplein 14-15 te Gilze. Dit bureauonderzoek heeft geresulteerd in een gespecificeerd verwachtingsmodel voor deze locatie.

De jager-verzamelaars uit het laat-paleolithicum en mesolithicum hebben als woon- en verblijfplaats vaak voor de flanken van hoger liggende terreingedeelten in het landschap gekozen die bij voorkeur in de buurt van open water lagen. Water was een belangrijke bron voor drinkwater en de grotere biodiversiteit, die de jacht en het verzamelen van plantaardig voedsel makkelijker maakte.

De kern van Gilze en het plangebied liggen geomorfologisch gezien binnen een zone van hoge dekzandruggen ofwel op een dekzandplateau. Direct ten oosten van de dorpskern van Gilze ligt het beekdal van de Grote Lei. Gezien de relatief grote afstand (circa 750 meter) van dit beekdal ten opzichte van het plangebied, zullen met name de overgangszones van de hoge zandgronden naar de beekdalen aantrekkelijke bewoningslocaties zijn geweest voor jager-verzamelaars. Op basis hiervan geldt voor het plangebied een middelhoge verwachting voor de periode laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum. Binnen het plangebied worden in theorie enkeerdgronden verwacht. Deze gronden hebben een plaggendek met een conserverende werking op eventueel aanwezige archeologische resten. Resten uit de periode laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum worden onder dit plaggen- of esdek verwacht of in de oorspronkelijke bodem en kunnen bestaan uit tijdelijke kampementen, haardkuilen, vuurstenen artefacten of gebruiksvoorwerpen.

Vanaf het neolithicum ontstaan de eerste landbouwculturen die gekenmerkt worden door meer sedentaire nederzettingen. In de beginperiode stapt men geleidelijk over naar landbouw en veeteelt en worden jagen en verzamelen steeds minder belangrijk. De nederzettingen worden gekenmerkt door permanente woningen die soms diep in de grond gefundeerd waren. Vanaf het neolithicum heeft men nog steeds een voorkeur voor hoger en droger gelegen gebieden. Gezien de ligging van het plangebied op een hooggelegen dekzandrug of -dekzandplateau, zal het ook in deze perioden een aantrekkelijke vestigingslocatie zijn geweest. Ondanks dat weinig vondsten uit deze perioden zijn aangetroffen, geldt op basis hiervan een hoge verwachting voor zowel nederzettingenresten uit de periode neolithicum tot en met de bronstijd als voor nederzettingenresten uit de ijzertijd en de Romeinse tijd. Resten uit deze perioden worden onder het mogelijk aanwezige plaggen- of esdek verwacht of in de oorspronkelijke bodem en kunnen bestaan uit een cultuurlaag, paalkuilen/-gaten, afvalkuilen, fragmenten aardewerk, natuursteen of gebruiksvoorwerpen/vaartwerk.

Het plangebied ligt aan de noordwestelijke rand van de oude dorpskern van Gilze. Gilze is waarschijnlijk in de vroege middeleeuwen (Karolingische periode) ontstaan als domeinakkerdorp. Waarschijnlijk is deze vroegste bewoningskern, een domein of hof, ook bekend als het Kerckhoff, te vinden ter plaatse of direct rondom de huidige Sint Petrus Bandenkerk. Deze ligt op minder dan 150 meter ten zuidoosten van het plangebied. Het plangebied ligt direct bij de splitsing van de straten Kerkstraat, Raadhuisstraat en de Bisschop de Vetplein (voormalige Ridderstraat). Op deze splitsing van wegen was waarschijnlijk sinds de (late) middeleeuwen al bewoning aanwezig. Bekend is dat ter plaatse van deze splitsing bezittingen (hoeven) van de abdij van Thorn aanwezig waren sinds tenminste de 17^e eeuw. Uit bestudering van historische kaarten blijkt dan ook dat het plangebied sinds tenminste het begin van de 19^e eeuw bebouwd was. Het betreft een woonhuis, omschreven als huis en erf. Direct ten zuiden en deels in het zuidelijke deel van het plangebied is een leerlooierij aanwezig. Vanaf het eind van de 19^e eeuw bevindt de dan nieuw gebouwde kuipleerlooierij ook direct ten westen van het plangebied. Deze looierij werd tweemaal getroffen door bommen, waarbij het gebouw in 1944 werd verwoest. Ook ontplofte er een bom aan het Bisschop de Vetplein, waarbij een woonhuis werd verwoest. Voor het plangebied geldt een hoge verwachting voor archeologische resten uit de periode vroege middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Eventueel aanwezige resten worden verwacht vanaf het maaiveld of in het plaggendek. Mogelijk is sprake van een antropogene ophogingslaag.

Op basis van de (middel)hoge verwachting wordt geadviseerd om het verwachtingsmodel te toetsen middels een inventariserend veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek. Het doel van een verkennend booronderzoek is om de bodemopbouw in kaart te brengen en daarmee het verwachtingsmodel uit het bureauonderzoek te toetsen. Hierbij zal worden nagegaan of en in hoeverre het bodemprofiel nog intact is en of op grotere diepte nog archeologische niveaus aanwezig zouden kunnen zijn.

Dit booronderzoek dient bij voorkeur ná sloop van de huidige bebouwing (tot maaiveld) te worden uitgevoerd.

Gezien de oorlogshandelingen die gedurende de Tweede Wereldoorlog in Gilze plaatsvonden en waarbij de voormalige looierij die direct langs en deels binnen het plangebied lag, tot tweemaal toe werd getroffen door bommen, bestaat er een realistische kans dat er niet-gesprongen explosieven aanwezig zijn binnen het plangebied.

Voorafgaand aan het booronderzoek dient door een WSCS-OCE erkend BRL-OCE bedrijf een uitspraak over de onderzoekslocatie te worden gedaan omtrent de aanwezigheid van niet-gesprongen explosieven. Indien een concreet risico aanwezig is, dienen maatregelen getroffen te worden voor de uitvoering van het archeologisch veldwerk. Te denken valt aan een booronderzoek onder begeleiding van een WSCS-OCE (Opsporen Conventionele Explosieven) erkend BRL-OCE bedrijf, waarbij de boorlocaties zullen worden vrij gelegd.

Het uitgevoerde onderzoek is verricht conform de gestelde eisen en gebruikelijke methoden. De resultaten van dit onderzoek dienen getoetst te worden door het bevoegd gezag (gemeente Gilze en Rijen), dat op basis van het uitgebrachte advies een besluit zal nemen. Wij willen de opdrachtgever erop wijzen dat dit selectieadvies nog niet betekent dat al bodemverstorende activiteiten of daarop voorbereidende activiteiten kunnen worden ondernomen.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectnummer	: AM18028
OM-nummer	: 4586872100
Soort onderzoek	: Bureauonderzoek
Adres onderzoekslocatie	: Bisschop de Vetplein 14-15 te Gilze
Toponiem	: Bisschop de Vetplein 14-15
Gemeente	: Gilze en Rijen
Provincie	: Noord-Brabant
Kadastrale registratie	: Gilze en Rijen, sectie L, nummer 71
Coördinaten	: centrum 123.980; 394.948
	NW 123.965; 394.956
	NO 123.978; 394.967
	ZW 123.977; 394.936
	ZO 123.998; 394.938
Oppervlakte	: Circa 591 m ²
Huidige locatie gebruik	: Bebouwd (woonhuis en winkelpand) met erf
Aanleiding onderzoek	: Nieuwbouw 3 patiooningen
Opdrachtgever	: Ordito
Bevoegde overheid	: Gemeente Gilze en Rijen
	Deskundige namens de bevoegde overheid: regioarcheologen programmabureau RWB
Opslag documentatie en materiaal	: Noordhoven 4 te Roermond tot deponering bij provinciaal depot te 's-Hertogenbosch
Datum uitvoering	: Februari 2018

1. INLEIDING

In opdracht van Ordito heeft Aeres Milieu een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd op de locatie:

Adres onderzoekslocatie	: Bisschop de Vetplein 14-15 te Gilze
Gemeente	: Gilze en Rijen
Oppervlakte	: Circa 591 m ²
Huidig perceelsgebruik	: Bebouwd (woonhuis en winkelpand) en erf
Toekomstig perceelgebruik	: Nieuwbouw 3 patiowoningen

Dit archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de richtlijnen van de BRL SIKB 4000, KNA 4.0. Het onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek naar de historie en de archeologische waarde van de onderzoekslocatie.

Aanleiding

De aanleiding voor het laten uitvoeren van dit bureauonderzoek betreft een bestemmingsplanwijziging. Het betreft de voorgenomen sloop van de huidige bebouwing (woonhuis en winkelpand met bovenwoning) en de nieuwbouw van 3 patiowoningen (zie figuur 1 en 2). Het is niet bekend wat de toekomstige verstoringsdiepte zal zijn. Aangezien geen sprake is van een onderkeldering, zal de verstoringsdiepte naar verwachting tot 0,8-1,0 meter –mv reiken.

Volgens de leidende Archeologische beleidskaart van de gemeente Gilze en Rijen ligt het plangebied binnen Categorie 2: Gebied van archeologische waarde. Het betreft de historische dorpskern van Gilze. Voor deze categorie geldt een onderzoeksplicht bij bodemingrepen en te bebouwen oppervlakten van projectgebieden die groter zijn dan 100 m² en dieper gaan dan 0,4 meter onder maaiveld.¹

Doel

Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerd verwachtingsmodel voor de locatie. Dit verwachtingsmodel wordt op basis van historische kaarten en bekende landschappelijke en archeologische gegevens gevormd. Dit verwachtingsmodel zal vervolgens leiden tot een aanbeveling over het behoud in-situ of eventueel vervolgonderzoek. Voor het plangebied is tevens gekeken naar de best toepasbare methode voor een eventueel vervolgonderzoek.

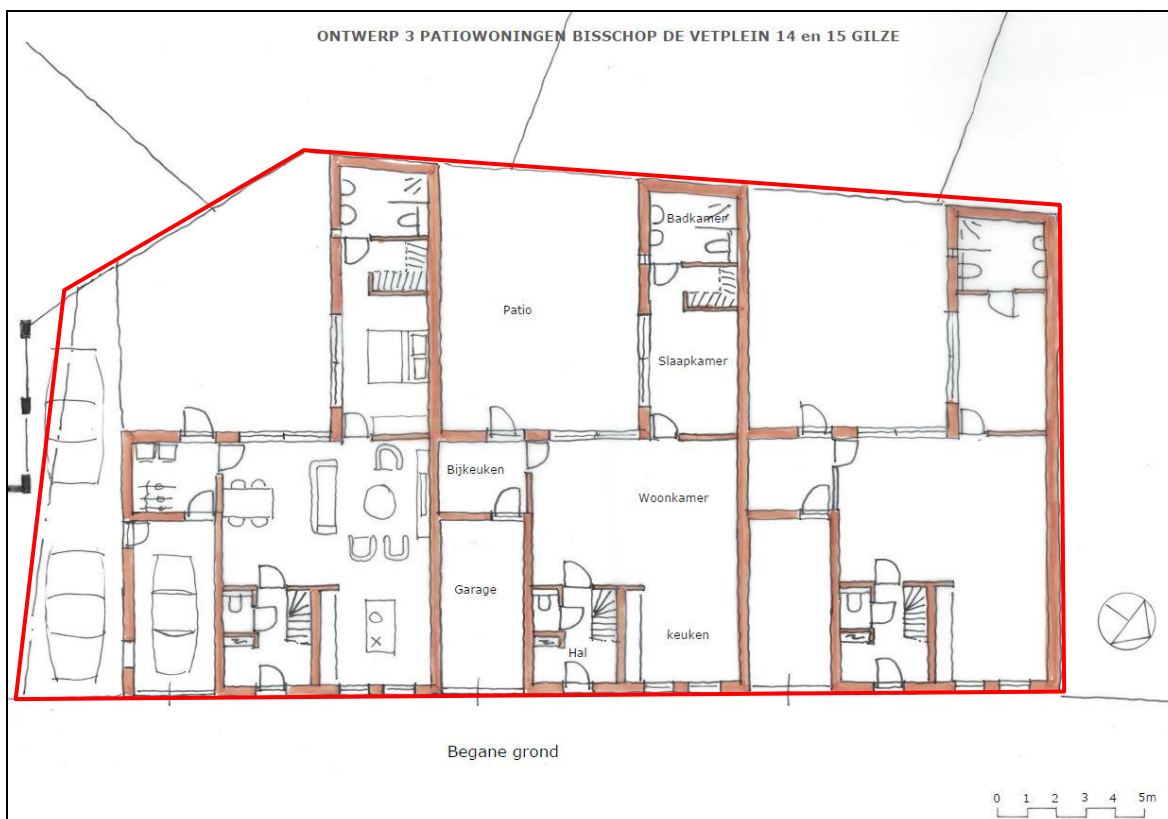
Plangebied

Het plangebied ligt aan de Bisschop de Vetplein 14-15 in de dorpskern van Gilze. Momenteel is het plangebied grotendeels bebouwd met een woonhuis met aangebouwd een winkelpand met bovenwoning (figuur 1). De locatie wordt in het westen en noordwesten begrensd door woningen met tuin aan de Abdis van Thornstraat, in het noordoosten door de Bisschop de Vetplein en in het zuidoosten en zuiden door woning met tuin Bisschop de Vetplein 12 en 13.

¹ SRE Milieudienst (huidige Omgevingsdienst Zuidoost Brabant) 2010, *Archeologische Beleidskaart*.

Figuur 1: Het plangebied op een luchtfoto, aangegeven met het blauwe kader. De begrenzingen van de huidige bebouwing is aangegeven met de rode kaders (Bron: www.pdokviewer.nl).

Figuur 2: Toekomstige situatie binnen het plangebied met de plattegrond van de begane grond (Bron: Aangeleverd door de opdrachtgever).

2. WERKWIJZE

Bij het uitvoeren van het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Deze bronnen geven inzicht in bekende, of te verwachten archeologische resten binnen het onderzoeksgebied. Daarnaast zijn deze bronnen van belang voor het opstellen van de landschapsgenese.

Archeologische bronnen

- Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW)
- Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW)
- Archeologische Monumentenkaart (AMK)
- Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS II)
- Archeologische Beleidskaart van de gemeente Gilze en Rijen
- Archeologische Verwachtingskaart van de gemeente Gilze en Rijen
- Specifieke lokale informatie

Bodem- en geomorfologische kaarten

- Bodemkaart (Alterra)
- Geomorfologische kaart
- Archeologische Basiskaart van de gemeente Gilze en Rijen
- Actuele Hoogtekaart van Nederland (AHN)

Historische kaarten

- Historisch minutenplan (1800-1832)
- Historische topografische en militaire kaarten (1830 tot 1978)
- Moderne topografische kaart (2005)

De bovenstaande bronnen worden aangevuld door mogelijke informatie afkomstig van lokale archeologische verenigingen en werkgroepen. De overige aanvullende informatie is terug te vinden in de literatuurlijst.

3. BUREAUONDERZOEK

3.1 Landschappelijke situatie - geomorfologie

Gilze ligt in het zuidelijk zandgebied. De ondergrond van de stad wordt doorsneden door meerdere breuken die zuidoost-noordwest georiënteerd zijn en de Centrale Slenk en de Peelhorst begrenzen. Het plangebied ligt ten westen van de Centrale Slenk ofwel Roerdalsenk en direct ten westen van de Gordel van Sterksel, een hooggelegen rug met Maasafzettingen uit het Midden-Pleistoceen, bestaande uit zand, grind, keien en klei. Het plangebied ligt in een zone met Oud-Pleistocene Kempische Klei.²

Het huidige landschap is grotendeels tijdens het Weichselien (circa 115.000 – 11.755 jaar geleden) gevormd, toen de laatste ijstijd plaatsvond. Er ontstond een steeds kouder en droger klimaat.³ In deze periode (circa 115.000 – 10.000 jaar geleden) breidde het landijs zich sterk uit in Europa. Gedurende het grootste deel van het Weichselien was de bodem bevroren. Tijdens perioden dat er sprake was van dooi, werd door sneeuwmelt- en regenwater veel sediment verspoeld, waarbij fluvioperiglaciale afzettingen zijn gevormd en dalen ontstonden. De fluvioperiglaciale afzettingen zijn zeer divers en bestaan uit fijn en grof zand, soms met grind, leemlagen en plantenresten en worden tot de Formatie van Bortel gerekend.⁴ Op circa 750 meter ten oosten van het plangebied liggen dalen die in deze periode zijn gevormd. Het betreft het beekdal van de Grote Lei (bijlage 5, blauwe zone).⁵

Later zijn de fluvioperiglaciale afzettingen bedekt met dekzand. In de koudste en droogste perioden van het Weichselien, met name tijdens het Laat-Pleniglaciaal (circa 26.000 – 15.700 jaar geleden) en in sommige perioden van het Laat-Glaciaal (circa 15.700 – 11.755 jaar geleden), is de vegetatie voor een groot deel verdwenen, waardoor op grote schaal verstuiwing optrad. Hierbij werd dekzand afgezet.⁶ Dit dekzand is kalkloos, fijnkorrelig (150 – 210 µm), goed afgerond en gesorteerd en arm aan grind. Het dekzand wordt tot het Laagpakket van Wierden van de Formatie van Bortel gerekend. Het reliëf dat tijdens de dekzandafzetting is ontstaan, wordt gekenmerkt door vlaktes met depressies en dekzandruggen of dekzandkoppen.⁷

In het Holoceen (vanaf circa 11.755 jaar geleden) werd het klimaat warmer en vochtiger. Het landschap is door geologische processen weinig meer veranderd. Het dekzand werd door de toenemende vegetatie vastgelegd en de beken sneden zich in, waarbij ze de natuurlijke laagten volgden, zoals de eerder gevormde dalen.

Het plangebied is niet gekarteerd op de geomorfologische kaart, vanwege de ligging in de bebouwde kom. Rondom de bebouwde kom van Gilze liggen enkele kleine dekzandplateaus en dekzandruggen (respectievelijk code 4F5 en 3K14) met verderop zones bestaande uit terrasafzettingen (code 3L12). Op basis van de ligging van het plangebied in de dorpskern van Gilze en gezien de direct omliggende zones, zal het plangebied zeer waarschijnlijk op een hooggelegen dekzandrug of -plateau liggen. Volgens de landschappelijke kaart (Archeologische Basiskaart) van de gemeente Gilze en Rijen ligt het plangebied in een zone van hoge dekzandruggen (bijlage 4, bruine zones).

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN, bijlage 6)⁸ is weinig hoogteverschil te herkennen tussen de dekzandruggen en de dekzandplateaus ten opzichte van de welvingen. Wel is duidelijk de lage ligging van het beekdal van de Grote Lei herkenbaar. Op het ingezoomde kaartbeeld is tevens te zien dat de zone direct ten zuiden en oosten van het plangebied nóg hoger in het landschap liggen. Het plangebied ligt op de randzone hiervan. Deze zone correspondeert echter niet met een bepaalde geomorfologische eenheid. Binnen deze hooggelegen zone is een groot deel van de oude kern van Gilze gelegen.

2 Berkvens, Bosman, Leenders en Schotten 2010, 17-18; Tebbens 2016, 40-41.

3 Berendsen 2008, 183.

4 Berendsen 2008, 189.

5 SRE Milieudienst (huidige Omgevingsdienst Zuidoost Brabant) 2010, *bijlage 3 Archeologische Basiskaart Archeologie (ARCHIS), cultuurhistorie en fysisch landschap*; Tebbens 2016, 41.

6 Berendsen 2004, 190.

7 Tebbens 2016, 41.

8 Actueel Hoogtebestand (AHN) geraadpleegd via www.arcgis.com.

3.2 Landschappelijke situatie - bodem

Het plangebied is op de bodemkaart niet gekarteerd vanwege de ligging in de bebouwde kom van Gilze. Op basis van extrapolatie van nabij gelegen eenheden komen binnen het plangebied waarschijnlijk hoge zwarte enkeerdgronden voor. Deze zijn leemarm met zwak lemig fijn zand, danwel met lemig fijn zand (bijlage 5, respectievelijk code zEZ21 en zEZ23). Mogelijk komen looppodzolgronden in lemig fijn zand voor (bijlage 6, code cY23).⁹

Enkeerdgronden hebben een plaggende of esdek dat is ontstaan doordat mogelijk al vanaf de late middeleeuwen op grote schaal het systeem van potstalbemesting werd toegepast. Plaggen werden met mest van het vee vermengd en op de akkers uitgespreid om de bodem vruchtbaarder te maken. In de loop van de tijd is hierdoor een plaggende op de oorspronkelijke bodem ontstaan.¹⁰

Dergelijke cultuurdekken hebben vaak een beschermende werking en dienen als een buffer die de potentiële archeologische lagen beschermt tegen verstoringen. De totale dikte van het plaggende is bij de hoge enkeerdgronden meer dan 50 cm.¹¹

De bouwvoor (Aap-horizont) is grijsbruin tot zwart van kleur. Hieronder liggen oudere niveaus/lagen van het plaggende (Aa-horizont), die meestal wat lichter van kleur zijn. Onder het plaggende ligt de oorspronkelijke bodem, mogelijk een podzolgrond. De podzolgrond bestaat uit een A-horizont, waaronder vaak een E-horizont (uitspoelingshorizont) aanwezig is. Hieronder ligt de B-horizont (inspoelingshorizont), die geleidelijk overgaat in de C-horizont.¹² Afhankelijk van de vroegere bodembewerking is de oorspronkelijke A-, E- en/of B-horizont al dan niet intact. Vaak zijn deze door verploeging met de onderste helft van het plaggende vermengd geraakt.

Looppodzolgronden zijn oude ontginningsgronden die in Noord-Brabant alleen voorkomen in de omgeving, rondom Gilze en Alphen. Ze behoren volgens de bodemclassificatie tot de moderpodzolgronden.

Ook hier is de 30-50 cm dikke, humushoudende bovengrond ontstaan als gevolg van potstalbemesting. De bouwvoor (Aap-horizont) is donker grijsbruin en meestal donkerder van kleur dan de onderliggende Aa-horizont. Daaronder ligt in sommige gevallen de oorspronkelijke podzolbodem, vaak een holtpodzol.¹³ De naam looppodzolgronden is ontleend aan het toponiem *lo*, dat te vertalen is als '(open plek in het) bos' en komt voor bij vroegmiddeleeuwse ontginningen.¹⁴

Op de bodemkaart staan de gemiddelde grondwaterstanden aangegeven met grondwatertrappen. De mogelijk aanwezige gronden worden gekenmerkt door een diepe tot zeer diepe grondwaterstand (grondwatertrap VI of VII). Bij grondwatertrap VI (lemig fijn zand) ligt de gemiddeld hoogste grondwaterstand tussen de 40 en 80 cm beneden maaiveld en wordt de gemiddeld laagste grondwaterstand dieper dan 120 cm beneden maaiveld aangetroffen. Bij grondwatertrap VII (leemarm en zwak lemig fijn zand) ligt de gemiddeld hoogste grondwaterstand tussen de 80 en 140 cm beneden maaiveld en wordt de gemiddeld laagste grondwaterstand dieper dan 160 cm beneden maaiveld aangetroffen.

3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht

De bestudeerde en beschikbare bronnen hebben het volgende beeld kunnen schetsen over de geschiedenis van Gilze.

De nederzetting Gilze is mogelijk in de Karolingische periode ontstaan als een domeinakkerdorp langs de rivier de Grote Lei. Dit domein of hof bestond uit een enkele boerderijen, waarschijnlijk bestaande uit een hoofdhoeve/hofdhoof met enkele randhoeven.

De eerste vermelding van Gilze zou uit het jaar 992 stammen. In een oorkonde (schenkingsakte) is sprake van *villa Gilisia*. Dit 'domein van Gilze' is onderdeel van enkele goederen die in het bezit waren van graaf Ansfried en Hereswint, vrouwe van Strijen.

9 Alterra 2009, kaartblad 50 Oost.

10 Hiddink en Renes 2007.

11 De Bakker en Schelling 1989, 141.

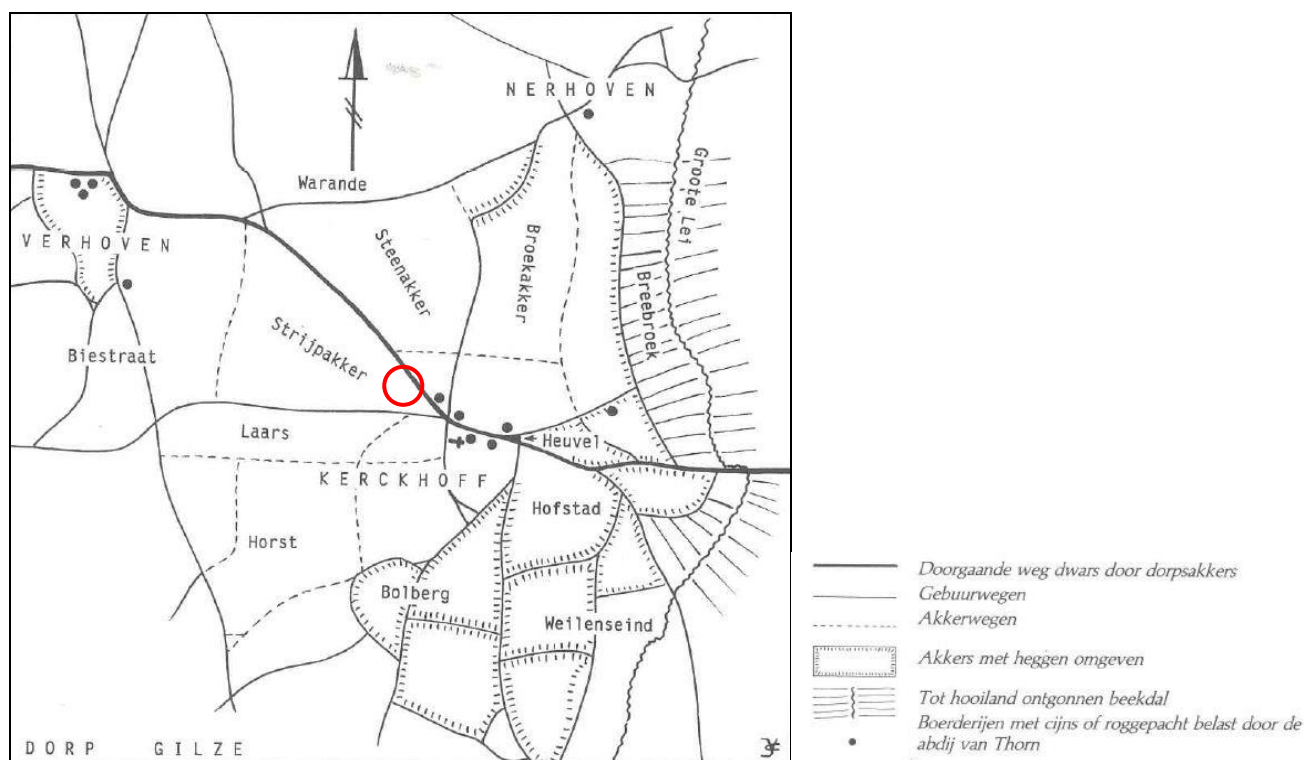
12 De Bakker en Schelling 1989, 127

13 Stiboka 1985, 32-33.

14 De Bakker en Schelling 1989, 92-94

Deze goederen werden geschonken aan de door hun gestichte abdij van Thorn.¹⁵ Aangezien het jaar 992 staat vermeld in een latere kopie uit de periode 1012-1018 en het origineel niet (meer) bestaat, is niet met zekerheid te zeggen of er daadwerkelijk ooit een document uit dat jaar heeft bestaan.¹⁶ De herkomst van de plaatsnaam is niet duidelijk. Mogelijk verwijst het voorvoegsel *gil* naar 'scheur' of 'geul' (vochtige inzinking, moeras) en is het achtervoegsel een verbastering van *isa*, 'stromend water'. Een andere verklaring is *gislo*, dat een samentrekking is van *gisil* (twijg) en *lo* (bos).¹⁷

Binnen het domein zal omstreeks het jaar 1000 waarschijnlijk een kleine houten zaalkerk hebben gestaan. Waarschijnlijk bevond dit hof zich ter plaatse of direct bij de locatie van de huidige kerk aan de Kerkstraat. De locatie staat bekend als het Kerckhoff (zie figuur 3).¹⁸ Direct ten zuidwesten van de kerk bevond zich een locatie die als 'hofstad' bekend stond.¹⁹ De dorpskerk werd voor het eerst genoemd in 1235.²⁰ Waarschijnlijk zal deze zijn gebouwd op de locatie van de oorspronkelijke zaalkerk. De huidige Sint Petrus Bandenkerk werd in 1617 gebouwd als vervanging van de laatmiddeleeuwse kerk.²¹

Figuur 3: De wijken/buurt in Gilze. Het plangebied, aangegeven met de rode cirkel, maakt onderdeel uit van de Strijpakker. Ten zuidoosten hiervan staat de kerk in de wijk Kerckhoff aangegeven (Bron: De Vet 1992, 184).

De dorpskern van Gilze ontstond op een hooggelegen dekzandrug of dekzandplateau. Het centrum wordt gevormd door de zone rondom de kerk (Kerkstraat), direct ten zuidoosten van het plangebied evenals de huidige Raadhuisstraat en de Heuvel, een driehoekig plein. Bij de Heuvel kwamen meerdere wegen samen, zoals de al genoemde Raadhuisstraat en het verlengde de Oranjestraat en ook de Aalstraat en de Molenstraat. Dergelijke driehoekige pleinen zijn een typisch Brabants fenomeen en zijn vaak nog als zodanig te herkennen in veel Brabantse steden en dorpen.²²

¹⁵ Brekelmans 1992, 13; De Vet 1992, 183.

¹⁶ Brekelmans 1992, 17; Berkvens, Bosman, Leenders en Schotten 2010, 43.

¹⁷ Van Berkel en Samplonius 2006, 151.

¹⁸ Berkvens, Bosman, Leenders en Schotten 2010, 26 en 49-50.

¹⁹ Berkvens, Bosman, Leenders en Schotten 2010, 43.

²⁰ Brekelmans 1992, 33.

²¹ www.bhic.nl

²² www.thuisinbrabant.nl

Ze staan bekend als herdgangen (ook wel heuvel, plaatse of laar genoemd) en worden gekenmerkt door een centraal gelegen driehoekig plein waar deze wegen samenkwamen en waar het vee werd verzameld bij een drinkpoel. Langs de wegen ontstond agrarische bebouwing. Het plangebied ligt direct bij de splitsing van de straten Kerkstraat, Raadhuisstraat en de Bisschop de Vetplein dat overgaat in de Abdis van Thornstraat en verderop als de Ridderstraat (figuur 3). Voorheen stond deze straat bekend als de Oosterhoutse Dijk. Op deze splitsing van wegen was waarschijnlijk sinds de middeleeuwen al bewoning aanwezig. Bekend is dat ter plaatse bezittingen (hoeven) van de abdij van Thorn aanwezig waren sinds tenminste de 17^e eeuw.²³

In de middeleeuwen was Gilze in bezit van de Heer van Breda en was het onderdeel van het Land van Breda. Deze stelde in de 14^e eeuw een schepenbank in Gilze in, bestaande uit een schout en een aantal schepenen. Zij waren verantwoordelijk voor het bestuur en civielrechtelijke zaken.²⁴

Gedurende de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) ondervond Gilze net als veel andere dorpen in West-Brabant veel schade als gevolg van brandstichtingen en plundering. In 1672 ondervond het dorp overlast door binnentrekkende Franse legereenheden en in 1762 werd brand gesticht in de pas gebouwde schuurkerk dat oversloeg op nabij gelegen huizen.²⁵

Gilze werd tijdens de Tweede Wereldoorlog zwaar getroffen. De vliegvelden Molenheide en Nerhoven werden door de Duitsers samengevoegd tot één groot vliegveld Fliegerhorst Gilze-Rijen (de latere vliegbasis Gilze-Rijen). Door het belang en de grootte van dit vliegveld en de dichtbij de bebouwde kom gelegen hangars en opslagplaatsen, werd het regelmatig gebombardeerd, waar Gilze en het noordelijker gelegen Hulten veel onder te lijden hadden.²⁶ In 1944 werd het dorp door de Duitsers voor een aanzienlijk deel verwoest. Onder andere werd de kerktoeren, het raadhuis, twee molens, de watertoren en een groot aantal huizen opgeblazen.²⁷

Ook ontplofte er een bom aan het Bisschop de Vetplein, waarbij een woonhuis werd verwoest.²⁸ Ook is bekend dat een leerlooierij grenzend aan het plangebied twee keer werd gebombardeerd en in 1944 werd verwoest (zie ook paragraaf 3.5).²⁹ Gedurende de oorlogsjaren zijn ook tientallen vliegtuigen neergestort in en rondom Gilze.³⁰ Om die reden kan zeker niet worden uitgesloten dat in of direct rondom het plangebied oorlogsgelateerde verwoestingen of crashes hebben plaatsgevonden. Dit bevestigt een kaart die werd vervaardigd van de bominslagen in de kern van Gilze (figuur 4).

23 De Vet 1992, 232-236.

24 www.heemkringmolenheide.nl; Berkvens, Bosman, Leenders en Schotten 2010, 46-47.

25 De Vet 1992, 192.

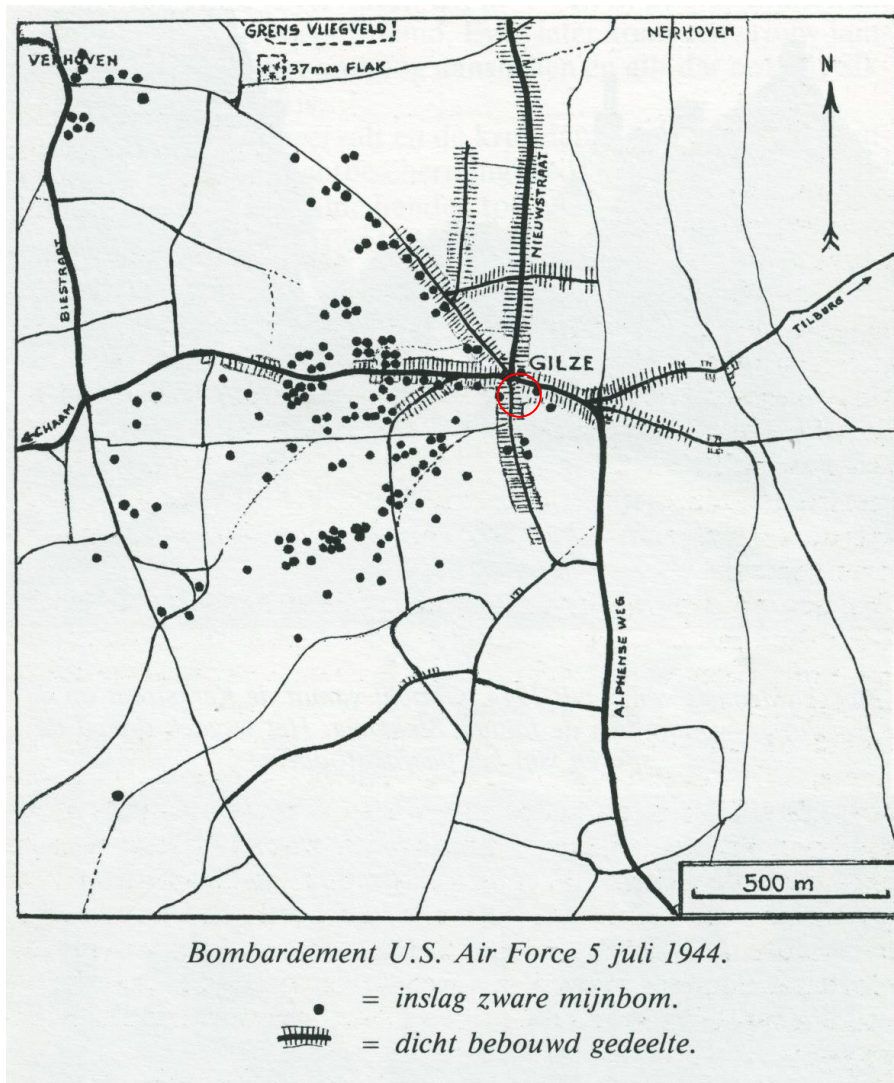
26 www.heemkringmolenheide.nl; Van Blankenstein 2006, 106.

27 De Vet 1992, 240-241.

28 www.heemkringmolenheide.nl

29 www.heemkringmolenheide.nl

30 Auwerda en Grimm 2008 (Verliesregisters 1940 tot en met 1945).

Figuur 4: Kaart met inslagen van bommen tijdens de bombardementen op 5 juli 1944. Ook binnen of in de onmiddellijke omgeving van het plangebied (rode cirkel) lijkt een bominslag plaats te hebben gevonden (Bron: www.heemkundekringmolenheide.nl)

3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden

Op de leidende Archeologische Verwachtingen- en waardenkaart van de gemeente Gilze en Rijen ligt het plangebied binnen een terrein van hoge archeologische waarde (bijlage 3). Dit terrein hangt samen met de ligging ter plaatse van de historische dorpskern van Gilze.³¹

Deze historisch kern staat op de AMK aangegeven als een monument van hoge archeologische waarde (zie bijlage 2, paarse zone: AMK nummer 16.837). Binnen de begrenzingen van dit monument, gebaseerd op historisch kaartmateriaal uit de 19^e en vroeg 20^e eeuw, kunnen resten aanwezig zijn van bewoning die samenhangen met de nederzettingsgeschiedenis van Gilze vanaf circa 1000.

Waarnemingsnummer 31.264, 37.832, 432.667 en 441.826

Binnen het hierboven genoemde monument, op 130-150 meter ten zuidoosten van het plangebied, zijn meerdere vondstlocaties bekend. Zo werd bij de kerk keramiek, bouw materiaal, een gietmal, en een zilveren munt uit de periode late middeleeuwen en nieuwe tijd A gevonden.

³¹ SRE Milieudienst (huidige Omgevingsdienst Zuidoost Brabant) 2010, *Archeologische Verwachtingen- en waardenkaart*.

Ook vond men grondsporen, een paalkuil, kuilen, een waterput en hout evenals gedraaid aardewerk uit de middeleeuwen (waarnemingsnummer 31.264 en 37.832). Tijdens een begeleiding door Bilan in 2009 bij de Petrus Bandenkerk werden zeven paalkuilen, twee muurfunderingen en 55 graven aangetroffen. De paalsporen stammen uit de periode 10^e – 12^e eeuw. Het is ook mogelijk dat de sporen niet onderdeel zijn van een boerderij of bijgebouw uit de volle middeleeuwen, maar dat ze behoren bij een houten kerkje, de voorloper van de huidige kerk. Na 1250 lijkt het kerkterrein in gebruik te worden genomen als kerkhof. In het onderzoeksgebied zijn 55 graven en een knekelgraf aangetroffen. Deze graven konden worden gedateerd vanaf de 13^e tot in de 19^e eeuw. Ook vond men aardewerk (bolpot, Andenne, Badorf) uit de vroege middeleeuwen (waarnemingsnummer 432.667).

Onderzoeksmelding 61.099 en waarnemingsnummer 441.826

Tijdens een proefsleuvenonderzoek door Econsultancy aan de Raadhuisstraat 4-6 te Gilze, op 250 meter ten zuidoosten van het plangebied, werden naast vele recente verstoringen, sporen aangetroffen uit de nieuwe tijd. Gezien het aardewerkspectrum zijn de sporen van de tweede helft van de 19^e eeuw. Het betreft een poortje met grondverbetering en cultuurlagen. Uit de waardering bleek de vindplaats niet behoudenswaardig.

Onderzoeksmelding 5091

Tijdens een booronderzoek in 2003 op 75 meter ten noordoosten van het plangebied bleek het terrein vrijwel volledig tot een diepte van 1 meter -mv verstoord. Vervolgonderzoek werd niet nodig geacht.

Onderzoeksmeldingen 38.875, 40.260 en 66.874; waarnemingsnummer 419.888

Door Synthegra werd in 2010 een bureauonderzoek en een booronderzoek uitgevoerd op 140 meter ten noordoosten van het plangebied. Ter plaatse van boring 33, op 500 meter ten noordoosten van het huidige plangebied, werd een fragment oranjegeel, gedraaid Badorf aardewerk of mogelijk een fragment van een Karolingische bolpot gevonden. Deze werd in de 9e eeuw gedateerd. Het fragment is gevonden op circa 50 cm –mv, in het plaggendeek. Het fragment kan dus van elders afkomstig zijn, omdat het materiaal van het plaggendeek uit opgebracht materiaal bestaat (onderzoeksmeldingen 38.875 en 40.260; waarnemingsnummer 419.888).

Door Antea Group werd voor een deellocatie in 2015 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. In totaal werden zo'n twintigtal archeologisch relevante sporen in het plangebied aangetroffen, naast 115 vondsten. Deze vondsten dateren wisselend uit de ijzertijd, de volle middeleeuwen tot en met het gebruik van het terrein als sportveldencomplex. Ook werden scherven aangetroffen van munitie uit de Tweede Wereldoorlog. Gedurende de (late) middeleeuwen zal het plangebied onderdeel hebben uitgemaakt van een groter akkercomplex maar vermoedelijk zonder bebouwing. De laatmiddeleeuwse akkers zullen tot in de nieuwe tijd hebben gefunctioneerd. Op basis van het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek is er geen behoudenswaardige vindplaats aanwezig binnen het plangebied (onderzoeksmelding 66.874).

Onderzoeksmelding 12.729

Op een afstand vanaf 225 meter ten zuidwesten van het plangebied ligt een omvangrijk onderzoeksgebied. BAAC voerde hiervoor een archeologisch bureauonderzoek uit voor verschillende locaties in de gemeente Gilze-Rijen. Aanleiding voor dit onderzoek is de geplande woningbouw op deze locaties. Er zijn 15 locaties met een totaal oppervlak van ongeveer 112 hectare. Alle locaties zijn in gebruik als landbouwgrond, met een aantal woningen op verschillende locaties.

Onderzoeksmelding 43.232

In 2010 voerde Oranjewoud een booronderzoek uit voor een terrein op 350 meter ten zuidoosten van het plangebied. De resultaten van het onderzoek staan niet in Archis vermeld.

Onderzoeksmelding 4576228100

Aeres Milieu voerde in December 2017 een booronderzoek uit aan de Versterstraat, op 350 meter ten zuidwesten van het plangebied. Op basis van het uitgevoerde verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen kon worden gesteld dat er binnen het plangebied sprake is van een eerdlaag gelegen op een podzolbodem. Van deze bodem is de B-horizont nog herkenbaar in de Ap-horizont als brokken bruin zand. De top van de onderliggende C-horizont is weliswaar verstoord, echter deze verstoring is beperkt te noemen. Met name de zuidwesthoek van het plangebied toont een redelijk intacte bodemopbouw. De mate van bodemverstoring is dus niet dermate groot dat er geen archeologische resten meer kunnen worden verwacht. Deze verwachting geldt voor de meer sedentaire vindplaatsen. Bovendien zal de voorgenomen ingreep naar verwachting het archeologische niveau raken.

Geadviseerd werd dat verder archeologisch onderzoek noodzakelijk werd geacht bij verstoringen dieper dan 40 cm –mv (potentieel archeologisch niveau op 60 cm –mv en 20 cm buffer).

Onderzoeksmeldingen 4557006100 en 4573571100

Op 500 meter ten zuidwesten van het plangebied werd medio 2017 door Sweco een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van de resultaten werd in november 2017 een booronderzoek uitgevoerd. Gezien de recente aard van het onderzoek, staan de resultaten nog niet in Archis vermeld.

Onderzoeksmelding 4552421100

In de zomer van 2017 voerde Aeres Milieu een booronderzoek uit voor een terrein op 560 meter ten zuidwesten van het plangebied. Uit het booronderzoek bleek de bodem plaatselijk tot in de C-horizont verstoord (boringen 1, 6, 8 en 9). De ongestoorde bodem werd bij deze boringen aangetroffen op variabele diepte, namelijk uiteenlopend tussen 15 en 80 cm –mv. De verstoring kan (mede) het gevolg zijn van landbouwactiviteiten in het verleden (met name egalisatie van het terrein). De in het bureauonderzoek beschreven verwachte bodems in delen van het plangebied zijn nog intact aanwezig. Waar de bodem nog intact is, kunnen vindplaatsen tot de bronstijd *in situ* worden aangetroffen. De archeologische verwachting voor de periode tot de bronstijd wordt bijgesteld naar middelhoog voor de drogere gebiedsdelen. De verwachtingswaarde voor natte contexten voor deze periode kan naar beneden worden bijgesteld. De verwachting voor latere perioden blijft gehandhaafd, ook voor de natte gebiedsdelen. Aangezien de voorgenomen ingreep naar verwachting het archeologische niveau zal raken, werd geadviseerd dat verder archeologisch onderzoek voor het zuidelijke deel van het plangebied 1a en het gehele plangebied 1b noodzakelijk wordt geacht. Indien het terrein wordt opgehoogd of de bodemingrepen het archeologisch niveau op een andere manier niet aan zullen tasten, kan worden volstaan met een dubbelbestemming.

Onderzoeksmelding 44.618 en waarnemingsnummer 441.136

Archeopro voerde een booronderzoek uit in 2011 op een terrein op 620 meter ten zuidwesten van het plangebied. Er werd een booronderzoek en een oppervlaktekartering uitgevoerd. Uit het onderzoek bleek dat de bodem binnen het plangebied recent verstoord is tot in de C-horizont. Resten van podzolvorming zijn nergens binnen het plangebied aangetroffen. Evenmin als een intact esdek. De natuurlijk ondergrond bestaat uit stevige zwak zandige leem die slecht waterdoorlatend is. Tijdens de oppervlaktekartering werden verspreid over het terrein slechts drie vondsten aangetroffen die allen dateren uit de nieuwe tijd. Het betreft bemestingsaardewerk dat van elders is aangevoerd en dat derhalve niet archeologisch relevant is voor het plangebied. Gezien de verstoring van de bodem en het ontbreken van relevante archeologische indicatoren gaven de resultaten van het onderzoek geen aanleiding om archeologisch vervolgonderzoek te adviseren.

In het kader van het onderzoek is contact opgenomen met het secretariaat van de Heemkring Molenheide. Hierop is nog geen reactie ontvangen. Eventuele aanvullende informatie zal worden meegenomen in het beoogde vervolgonderzoek.

3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch materiaal

Het plangebied ligt aan de Bisschop de Vetplein. Dit plein ligt aan de doorgaande straat Abdis van Thornstraat dat verder noordwestelijk overgaat in de Ridderstraat. Het plangebied ligt direct bij de splitsing van de genoemde straten met de straten Kerkstraat en Raadhuisstraat.

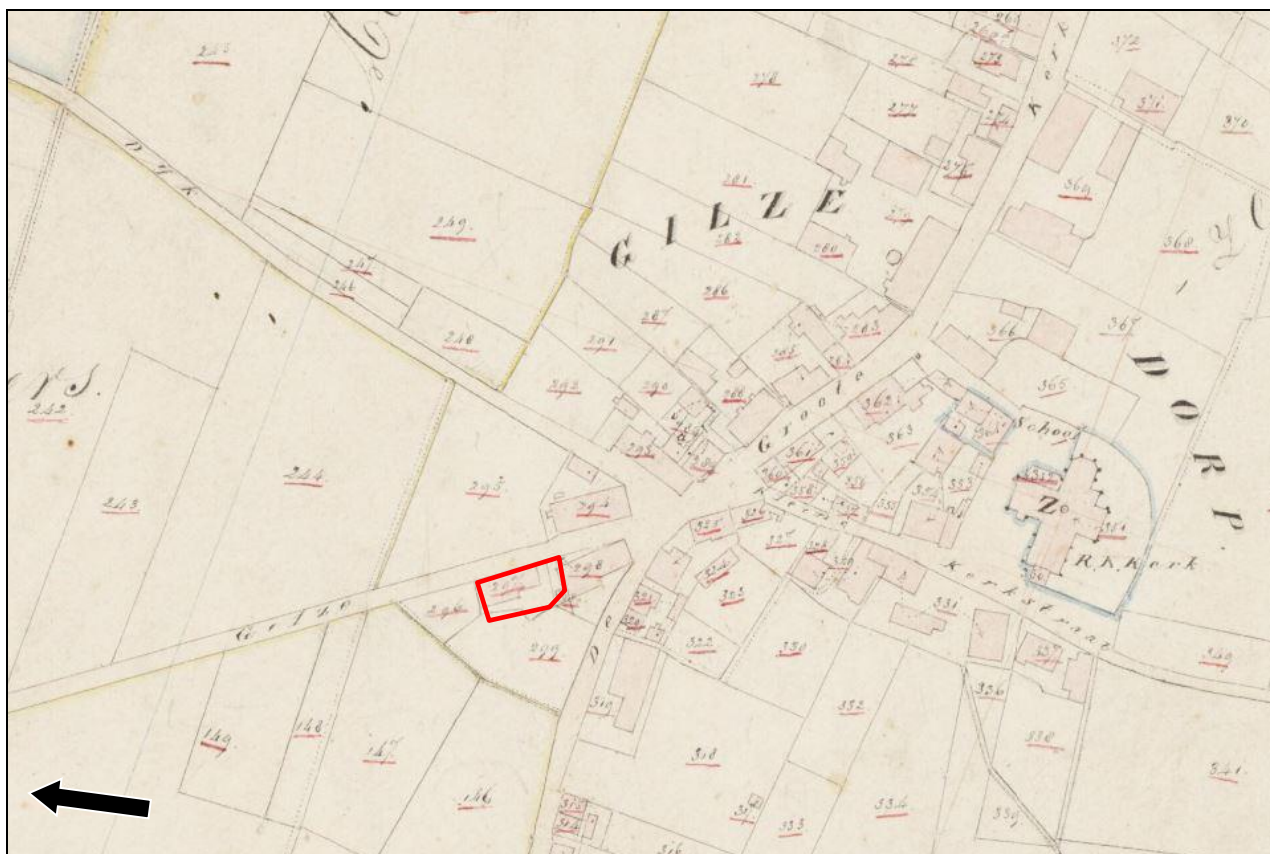
Op het minuutplan uit het begin van de 19^e eeuw (figuur 5)³² wordt duidelijk dat aan de splitsing van de straten Bisschop de Vetplein, Raadhuisstraat, Oranjestraat en Nieuwstraat meerdere bebouwing aanwezig is. Het maakt dan ook deel uit van de historische bebouwingskern van Gilze. De Bisschop de Vetplein en het verlengde Abdis van Thornstraat en Ridderstraat staat aangegeven als de baan van Breda naar Gilze en splitst zich verder noordwestelijk als de Oosterhoutsedijk. Ook binnen het plangebied is een gebouw aanwezig. In de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels (OAT)³³ behorende bij het minuutplan, staat dit gebouw omschreven als

32 www.watwaswaar.nl Gemeente Gilze en Rijen, sectie K, blad 1. Minuutplannen zijn de oorspronkelijke kadastrale kaarten die zijn vervaardigd vanaf 1811 en 1812 in navolging van de Fransen o.l.v. Napoleon Bonaparte. Het zijn grondbeschrijvingen (kadasters) van de gemeenten met hierop aangegeven de percelen, perceelnummers en gebouwen.

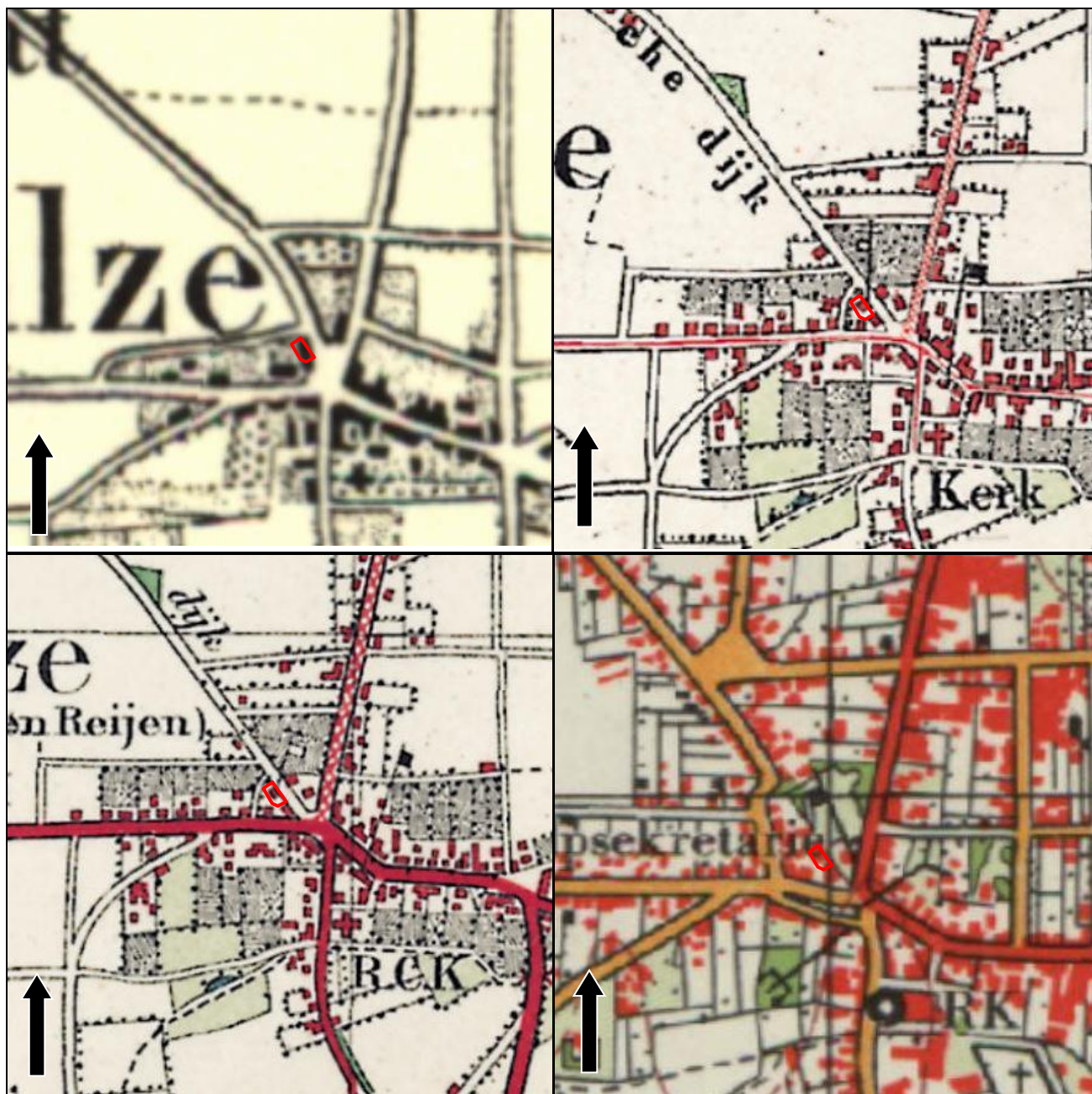
33 OAT = Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel. Dit is een register uit 1832 waarin diverse gegevens in vermeld staan die betrekking hebben op de betreffende percelen, zoals de eigenaar, beroep en woonplaats, alsmede het grondgebruik en de oppervlakte.

“huis en erf”, in bezit van de rentenier Otten. Aan de splitsing van de genoemde wegen, in het zuiden aan het plangebied grenzend, bevindt zich een huis (herberg) met erf (ter plaatse van het huidige pand Bisschop de Vetplein 13) en een looierij. Het gebouw ligt nog net in het uiterste zuidelijke deel van het plangebied. Op figuur 7 is dit betreffende pand met looierij te zien. Dit is een nieuw in 1894 gebouwde kuipleerlooierij. Deze looierij werd vanaf 1918 een leerfabriek en werd in 1944 verwoest tijdens een bombardement (zie paragraaf 3.3). Daarna werd het gebouw gesloopt.

Ook op de kaarten uit 1868, 1900 en 1937 (figuur 6) staat een gebouw in het plangebied ingetekend. Het is niet geheel duidelijk of het om hetzelfde gebouw (woonhuis) gaat als op het minuutplan. De vorm is echter niet meer rechthoekig, maar vierkant van vorm. Een luchtfoto uit 1937 geeft een duidelijker beeld van deze bebouwing (figuur 8). Op het achtererf is een fabriekstoren aanwezig, waarschijnlijk van de dan nog bestaande leerlooierij. Op de kaart uit 1968 (figuur 6) staat binnen het plangebied eveneens een gebouw ingetekend. Het betreft hier de huidige panden Bisschop de Vetplein huisnummers 14 en 15. Deze zijn namelijk gerealiseerd omstreeks 1955.

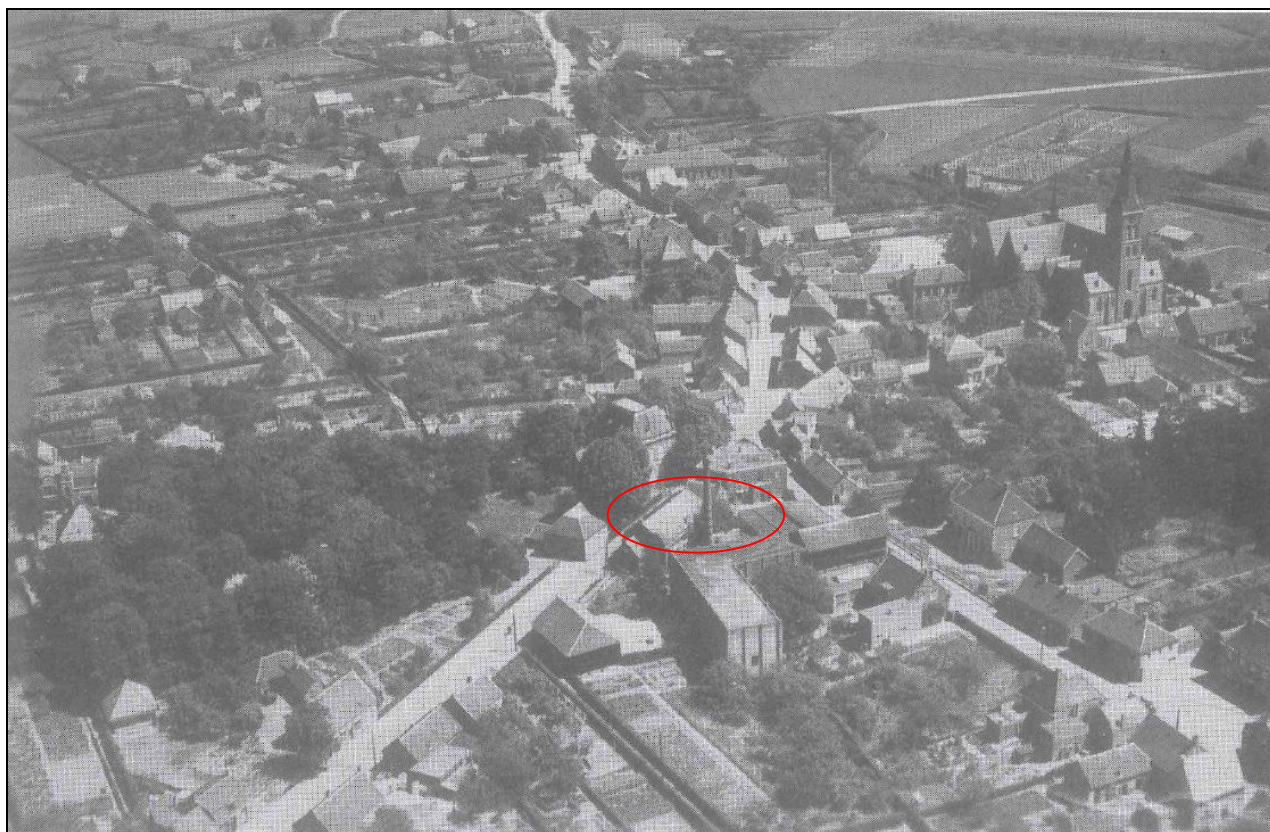
Figuur 5: Historisch minuutplan uit circa 1811-1832, met in het rood het plangebied aangegeven (Bron: www.zoeken.cultureelerdgoed.nl).

Figuur 6: Historisch kaartmateriaal uit respectievelijk 1868, 1900, 1935 en 1968, met in het rood het plangebied aangegeven (Bron: www.topotijdreis.nl).

Figuur 7: Oude foto met de herberg uit 1865 met linksachter de looierij aan de splitsing Bisschop de Vetplein (dan nog Ridderstraat) met de Oranjestraat. Het huis en de herberg werden in 1910 gesloopt en vervangen door het huidige pand Bisschop de Vetplein 13. De looierij werd tijdens de oorlog twee keer gebombardeerd en tijdens het bombardement in 1944 verwoest. Rechts achter is het voormalige woonhuis te zien dat binnen het huidige plangebied aanwezig was (Bron: De Vet 1992, 221).

Figuur 8: Luchtfoto uit 1937 van het centrum van Gilze gezien in oostelijke richting. Op de voorgrond ligt de Bisschop de Vetplein met hieraan het plangebied, aangegeven met de rode ovaal (Bron: De Kock 1992, 297).

4. VERWACHTINGSMODEL

De jager-verzamelaars uit het laat-paleolithicum en mesolithicum hebben als woon- en verblijfplaats vaak voor de flanken van hoger liggende terreingedeelten in het landschap gekozen die bij voorkeur in de buurt van open water lagen. Water was een belangrijke bron voor drinkwater en de grotere biodiversiteit, die de jacht en het verzamelen van plantaardig voedsel makkelijker maakte.

De kern van Gilze evenals het plangebied liggen geomorfologisch binnen een zone van hoge dekzandruggen ofwel op een dekzandplateau. Direct ten oosten van de dorpskern van Gilze ligt het beekdal van de Grote Lei. Gezien de relatief grote afstand (circa 750 meter) van dit beekdal ten opzichte van het plangebied, zullen met name de overgangszones van de hoge zandgronden naar de beekdalen aantrekkelijke bewoningslocaties zijn geweest voor jager-verzamelaars. Op basis hiervan geldt voor het plangebied een middelhoge verwachting voor de periode laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum. Binnen het plangebied worden in theorie enkeerdgronden verwacht. Deze gronden hebben een plaggende met een conserverende werking op eventueel aanwezige archeologische resten. Resten uit de periode laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum worden onder dit plaggen- of esdek verwacht of in de oorspronkelijke bodem en kunnen bestaan uit tijdelijke kampementen, haardkuilen, vuurstenen artefacten of gebruiksvoorwerpen.

Vanaf het neolithicum ontstaan de eerste landbouwculturen die gekenmerkt worden door meer sedentaire nederzettingen. In de beginperiode stapt men geleidelijk over naar landbouw en veeteelt en worden jagen en verzamelen steeds minder belangrijk. De nederzettingen worden gekenmerkt door permanente woningen die soms diep in de grond gefundeerd waren. Vanaf het neolithicum heeft men nog steeds een voorkeur voor hoger en droger gelegen gebieden.

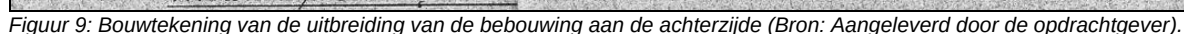
Gezien de ligging van het plangebied op een hooggelegen dekzandrug of -dekzandplateau, zal het ook in deze perioden een aantrekkelijke vestigingslocatie zijn geweest. Ondanks dat weinig vondsten uit deze perioden zijn aangetroffen, geldt op basis hiervan een hoge verwachting voor zowel nederzettingsresten uit de periode neolithicum tot en met de bronstijd als voor nederzettingsresten uit de ijzertijd en de Romeinse tijd. Resten uit deze perioden worden onder het mogelijk aanwezige plaggen- of esdek verwacht of in de oorspronkelijke bodem en kunnen bestaan uit een cultuurlaag, paalkuilen/-gaten, afvalkuilen, fragmenten aardewerk, natuursteen of gebruiksvoorwerpen/vaatwerk.

Het plangebied ligt aan de noordwestelijke rand van de oude dorpskern van Gilze. Gilze is waarschijnlijk in de vroege middeleeuwen (Karolingische periode) ontstaan als domeinakkerdorp. Waarschijnlijk is deze vroegste bewoningskern, een domein of hof, ook bekend als het Kerckhoff, te vinden ter plaatse of direct rondom de huidige Sint Petrus Bandenkerk. Deze ligt op minder dan 150 meter ten zuidoosten van het plangebied. Het plangebied ligt direct bij de splitsing van de straten Kerkstraat, Raadhuisstraat en de Bisschop de Vetplein (voormalige Ridderstraat). Op deze splitsing van wegen was waarschijnlijk sinds de (late) middeleeuwen al bewoning aanwezig. Bekend is dat ter plaatse van deze splitsing bezittingen (hoeven) van de abdij van Thorn aanwezig waren sinds tenminste de 17^e eeuw. Uit bestudering van historische kaarten blijkt dan ook dat het plangebied sinds tenminste het begin van de 19^e eeuw bebouwd was. Het betreft een woonhuis, omschreven als huis en erf. Direct ten zuiden en deels in het zuidelijke deel van het plangebied is een leerlooierij aanwezig. Vanaf het eind van de 19^e eeuw bevindt de dan nieuw gebouwde kuipleerlooierij ook direct ten westen van het plangebied. Deze looierij werd tweemaal getroffen door bommen, waarbij het gebouw in 1944 werd verwoest. Ook ontplofte er een bom aan het Bisschop de Vetplein, waarbij een woonhuis werd verwoest. Voor het plangebied geldt een hoge verwachting voor archeologische resten uit de periode vroege middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Eventueel aanwezige resten worden verwacht vanaf het maaiveld of in het plaggende. Mogelijk is sprake van een antropogene ophogingslaag.

Tabel 3: Archeologische verwachting.

Als gevolg van de huidige en voormalige (fabrieks)bebouwing zullen delen van het plangebied mogelijk verstoord zijn geraakt. Uit de dossiers bleek alleen een bouwtekening beschikbaar was van de uitbreiding aan de achterzijde van het woonhuis en winkelpand (zuidwestelijke deel van het plangebied). Hoewel geen funderingsmaten staan vermeld, kan men hieruit wel concluderen dat geen onderkeldering aanwezig is en sprake is van een normale funderingsdiepte van circa 0,8-1,0 meter –mv (zie figuur 9).

Ook zullen resten zijn verstoord als gevolg van bominslagen gedurende de Tweede Wereldoorlog. De diepte van de aanwezige verstoring is mede afhankelijk van de mogelijke aanwezigheid en de mate van een ophogingsdek (plaggen-/cultuurdek) die in de directe omgeving een dikte tot circa 1,9 meter kan hebben. Booronderzoek zal uitwijzen in hoeverre binnen het plangebied sprake is van (diepe) verstoring.

5. AANBEVELINGEN

Uit het gespecificeerde archeologische verwachtingsmodel blijkt dat voor het plangebied een middelhoge verwachting geldt voor vuursteenvindplaatsen uit het laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum en een hoge archeologische verwachting voor nederzettingsresten uit het neolithicum tot en met de nieuwe tijd.

Op basis van de (middel)hoge verwachting wordt geadviseerd om het verwachtingsmodel te toetsen middels een inventariserend veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek. Het doel van een verkennend booronderzoek is om de bodemopbouw in kaart te brengen en daarmee het verwachtingsmodel uit het bureauonderzoek te toetsen. Hierbij zal worden nagegaan of en in hoeverre het bodemprofiel nog intact is en of op grotere diepte nog archeologische niveaus aanwezig zouden kunnen zijn.

Dit booronderzoek dient bij voorkeur ná sloop van de huidige bebouwing (tot maaiveld) te worden uitgevoerd.

Gezien de oorlogshandelingen die gedurende de Tweede Wereldoorlog in Gilze plaatsvonden en waarbij de voormalige looierij die direct langs en deels binnen het plangebied lag, tot tweemaal toe werd getroffen door bommen, bestaat er een realistische kans dat er niet-gesprongen explosieven aanwezig zijn binnen het plangebied.

Voorafgaand aan het booronderzoek dient door een WSCS-OCE erkend BRL-OCE bedrijf een uitspraak over de onderzoekslocatie te worden gedaan omtrent de aanwezigheid van niet-gesprongen explosieven. Indien een concreet risico aanwezig is, dienen maatregelen getroffen te worden voor de uitvoering van het archeologisch veldwerk. Te denken valt aan een booronderzoek onder begeleiding van een WSCS-OCE (Opsporen Conventionele Explosieven) erkend BRL-OCE bedrijf, waarbij de boorlocaties zullen worden vrij gelegd.

Het uitgevoerde onderzoek is verricht conform de gestelde eisen en gebruikelijke methoden. De resultaten van dit onderzoek dienen getoetst te worden door het bevoegd gezag (gemeente Gilze en Rijen), dat op basis van het uitgebrachte advies een besluit zal nemen. Wij willen de opdrachtgever erop wijzen dat dit selectieadvies nog niet betekent dat al bodemverstorende activiteiten of daarop voorbereidende activiteiten kunnen worden ondernomen.

LITERATUURLIJST

- Auwerda, F./ P. Grimm, 2008: *Verliesregister 1939-1945, Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag.
- Bakker, de, H., 1966: De subgroepen van het systeem van bodemclassificatie voor Nederland, in *Boor en spade: verspreide bijdragen tot de kennis van de bodem van Nederland*, Wageningen.
- Bakker de, H en J. Schelling, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland, de hogere niveaus*, Staring Centrum, Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 2008: *Landschappelijk Nederland. Fysische geografie van Nederland*, Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en Geomorfologie*, Assen.
- Berkel, G. van, en K. Samplonius, 2006: *Nederlandse plaatsnamen. Herkomst en Historie*, Utrecht (Prisma).
- Berkvens, R., J. Bosman, K.A.H.W. Leenders en J. Schotten, 2010: *Gilze en Rijen, van onderaf bekeken. Toelichting op de archeologiekartaal, gemeente Gilze en Rijen*, Eindhoven (SRE Milieudienst (huidige Omgevingsdienst Zuidoost Brabant)).
- Blankenstein, van, E., 2006: *Defensie- en oorlogsschade in kaart gebracht (1939 – 1945)*, Zeist.
- Brekelmans, A.J., 1992: 'Verkenningen in de middeleeuwen' (hoofdstuk 1), in: Brekelmans, A.J., A.L.G. Corstens, A.L. van Geertruij, A.J.M. Hoevenaars, A. Th.M. de Kock en J.C. de Vet, 1992: *Gilze duizend jaar. Bijdrage tot de geschiedenis van Gilze, Gilze (Historische Werkgroep 1000 Jaar Gilze)*, p.12-57.
- Cate, ten, J. A. M./ A. F. van Holst/ H. Kleijer/ J. Stolp, 1995: *Handleiding bodemgeografisch onderzoek, richtlijnen en voorschriften. Deel A: Bodem*, Wageningen, DLO-Staring Centrum. Technisch Document 19A.
- Feest, N.J.W. van der, en C. Cohen Stuart, 2013: *Archeologisch bureauonderzoek en een verkennend veldonderzoek door middel van boringen, plangebied D'n Door te Gilze*, Roermond (Aeres Milieu rapport AM12359).
- Hiddink, H., H. Renes, 2007: 'De oude akkercomplexen in de oostelijke helft van Noord-Brabant en het noorden en midden van Limburg', in: Van Doesburg e.a. (red.), 2007: *Essen in zicht: Essen en plaggendecken in Nederland: onderzoek en beleid*, Amersfoort (RCE).
- Hoevenaars, A.J.M., 'Gilze, centrum van lokaal bestuur' (hoofdstuk 6), in: Brekelmans, A.J., A.L.G. Corstens, A.L. van Geertruij, A.J.M. Hoevenaars, A. Th.M. de Kock en J.C. de Vet, 1992: *Gilze duizend jaar. Bijdrage tot de geschiedenis van Gilze, Gilze (Historische Werkgroep 1000 Jaar Gilze)*, p.313-385.
- Kock, A.Th.M. de, 'Onderwijs vroeger' (hoofdstuk 5), in: Brekelmans, A.J., A.L.G. Corstens, A.L. van Geertruij, A.J.M. Hoevenaars, A. Th.M. de Kock en J.C. de Vet, 1992: *Gilze duizend jaar. Bijdrage tot de geschiedenis van Gilze, Gilze (Historische Werkgroep 1000 Jaar Gilze)*, p.245-384.
- Mulder, de, E.J.F./ M.C. Geluk/ I. Ritsema/ W.E. Westerhoff/ T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.
- SIKB, 2006: *Leidraad inventariserend veldonderzoek, Deel: karterend booronderzoek*, Gouda.
- Spek, T., 2004: *Het Drentse esdorpenlandschap, een historisch geografische studie*, Utrecht.

Stiboka (Stichting voor Bodemkartering), 1985: *Toelichting bij de kaartbladen 50 Oost Tilburg en 51 West Eindhoven*, Wageningen.

Tebbens, L.A., 2016: 'Ontstaansgeschiedenis van het landschap, het gebruik en de locatiekeuze', in: Ball, E.A.G. & R.M. van Heeringen (red.), 2016: *Westelijk Noord-Brabant in het Malta-tijdperk. Synthetiserend onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van het westelijk deel van het Brabants zandgebied* (Nederlandse Archeologische Rapporten 51).

Vet, J.C. de, 1992: 'Gilze, van landbouwdomein tot industriedorp' (hoofdstuk 4), in: Brekelmans, A.J., A.L.G. Corstens, A.L. van Geertruij, A.J.M. Hoevenaars, A. Th.M. de Kock en J.C. de Vet, 1992: *Gilze duizend jaar. Bijdrage tot de geschiedenis van Gilze, Gilze* (Historische Werkgroep 1000 Jaar Gilze), p.178-243.

Zonneveld, J.I.S., 1981: *Vormen in het landschap, hoofdlijnen van de geomorfologie*, Utrecht.

Digitale bronnen:

www.arcgis.com
www.archis.cultureelerfgoed.nl
www.bhic.nl
www.bodemloket.nl
www.heemkringmolenheide.nl
www.thuisinbrabant.nl
www.topotijdreis.nl

Archeologische kaarten en databestanden:

Alterra 2009: *Bodemkaart van Nederland schaal 1:50.000, blad 50 Oost*, Wageningen.

Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Archis2), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007.

Archeologisch Informatie Systeem (Archis3), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2015.

Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden, 2e generatie, IKAW, Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), Amersfoort, 2000.

SRE Milieudienst (huidige Omgevingsdienst Zuidoost Brabant), 2010: *bijlage 3 Archeologische Basiskaart Archeologie (ARCHIS), cultuurhistorie en fysisch landschap gemeente Gilze en Rijen*, Eindhoven.

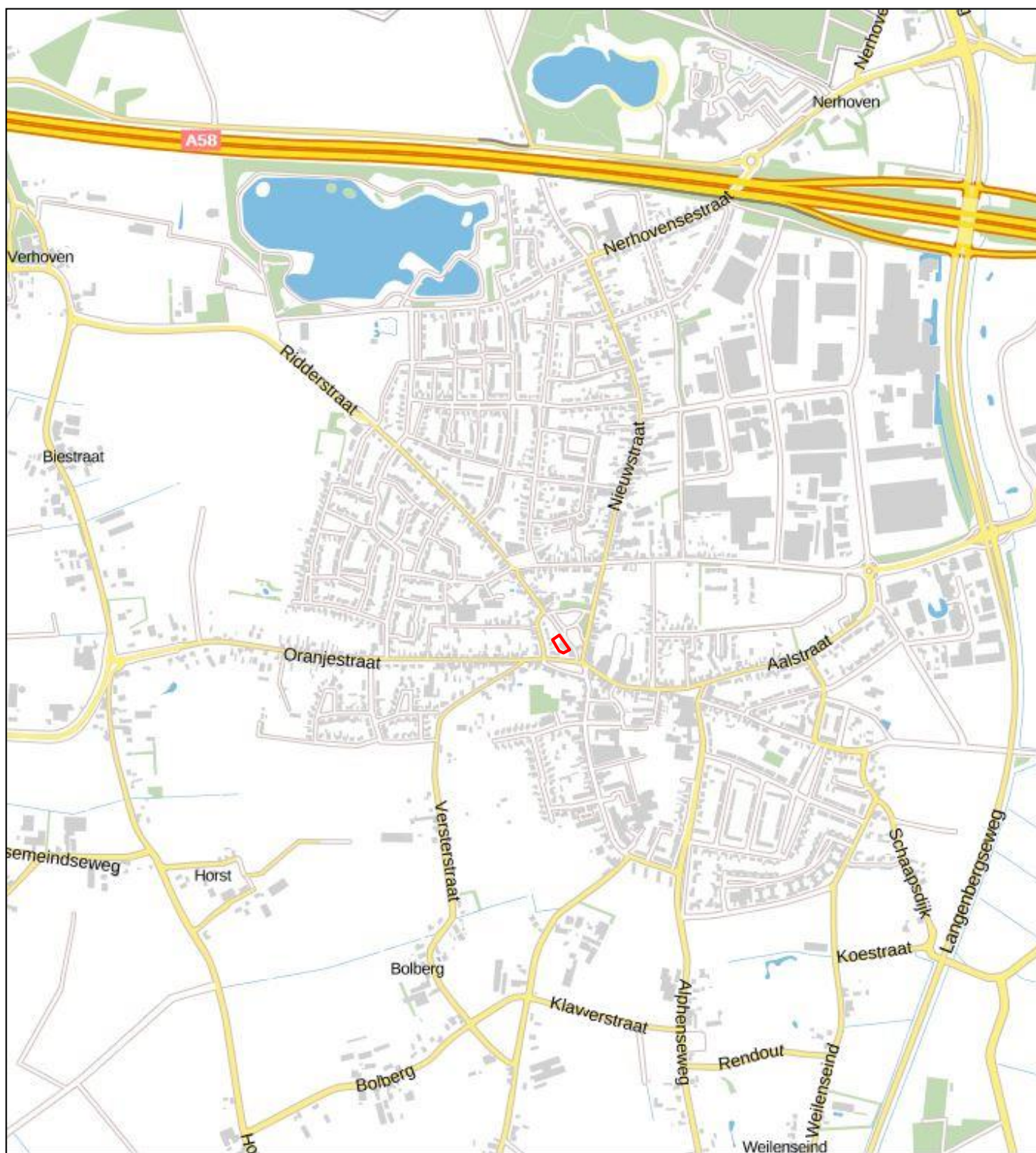
SRE Milieudienst (huidige Omgevingsdienst Zuidoost Brabant), 2010: *bijlage 4 Archeologische verwachtingen en waardenkaart gemeente Gilze en Rijen*, Eindhoven.

BIJLAGE 1

Topografische overzichtskaart

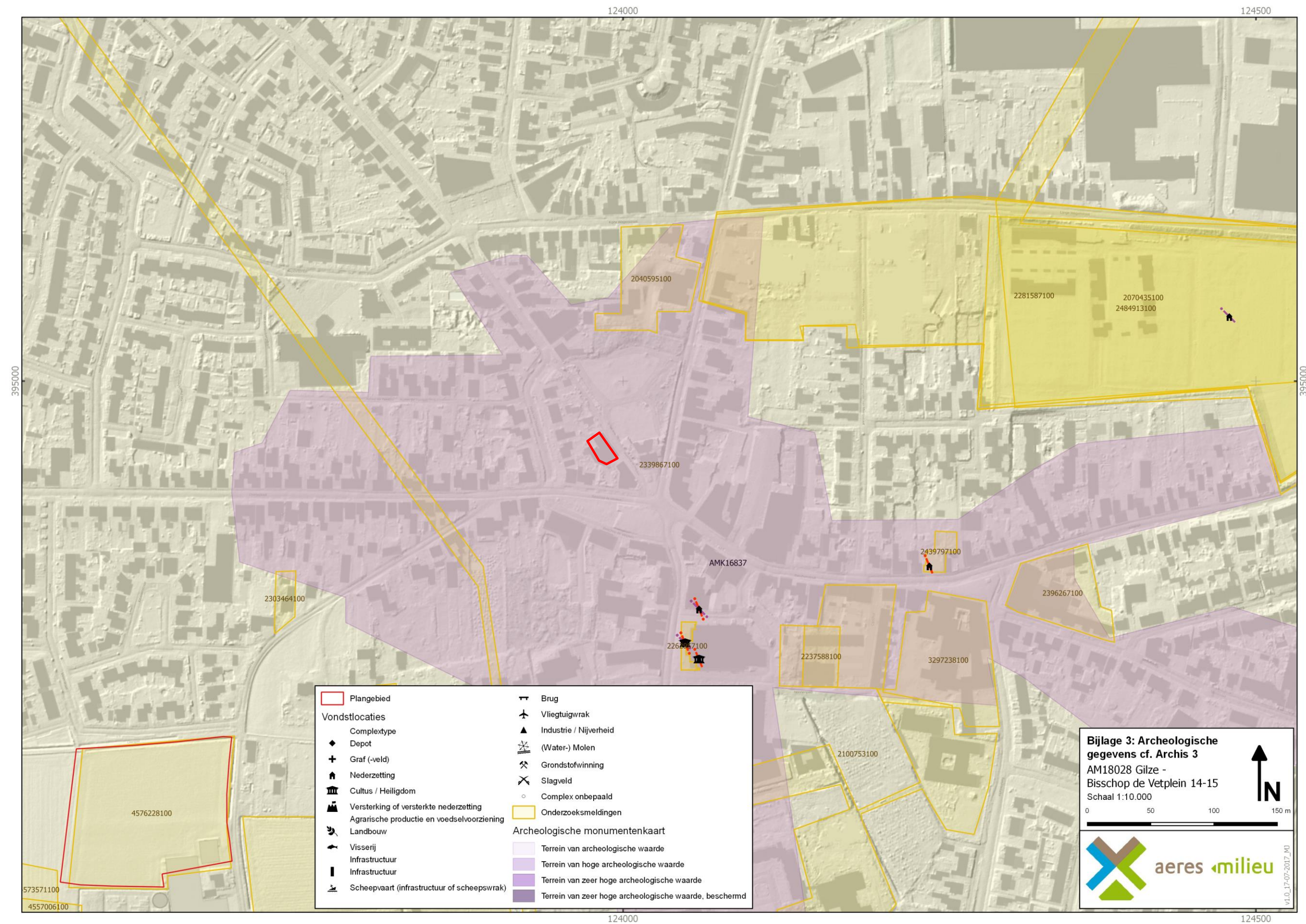

12345 25 Deze kaart is noordgericht Perceelnummer Huisnummer Vastgestelde kadastrale grens Voorlopige kadastrale grens Administratieve kadastrale grens Bebouwing Overige topografie Voor een eensluidend uittreksel, Apeldoorn, 11 juni 2013 De bewaarder van het kadaster en de openbare registers	Schaal 1:500 Kadastrale gemeente Sectie Perceel GILZE EN RIJEN L 71 Aan dit uittreksel kunnen geen betrouwbare maten worden ontleend. De Dienst voor het kadaster en de openbare registers behoudt zich de intellectuele eigendomsrechten voor, waaronder het auteursrecht en het databankenrecht.	
--	--	--

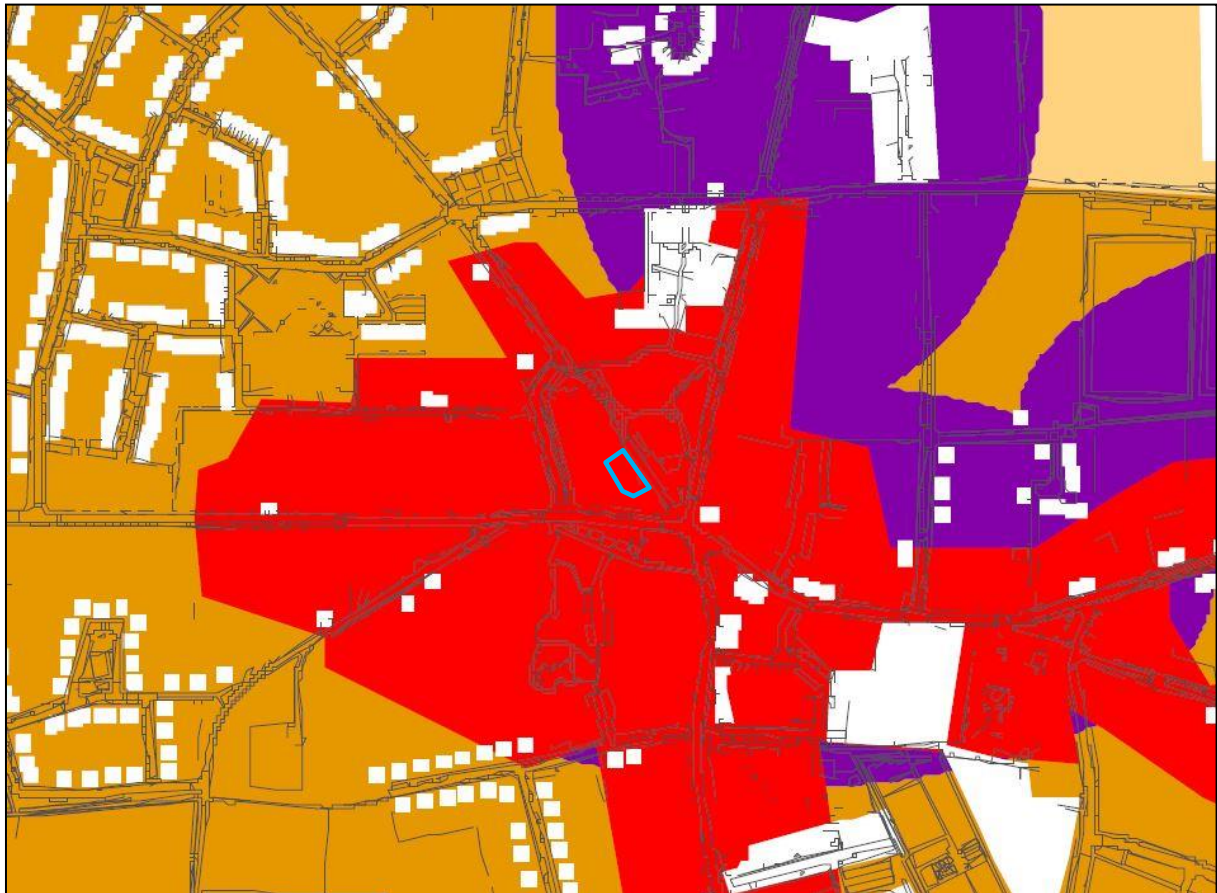
BIJLAGE 2

Overzicht aanwezige waarnemingen, onderzoeken en monumenten
(AMK)

BIJLAGE 3

Overzicht gemeentelijke archeologische beleidskaart

Legenda

Gemeentegrens Gilze en Rijen

GBK/G

Terrein van hoge archeologische waarde

Archeologische verwachting

Hoog, Historische kern

Hoog,

Middelhoog,

Laag,

Verstoord,

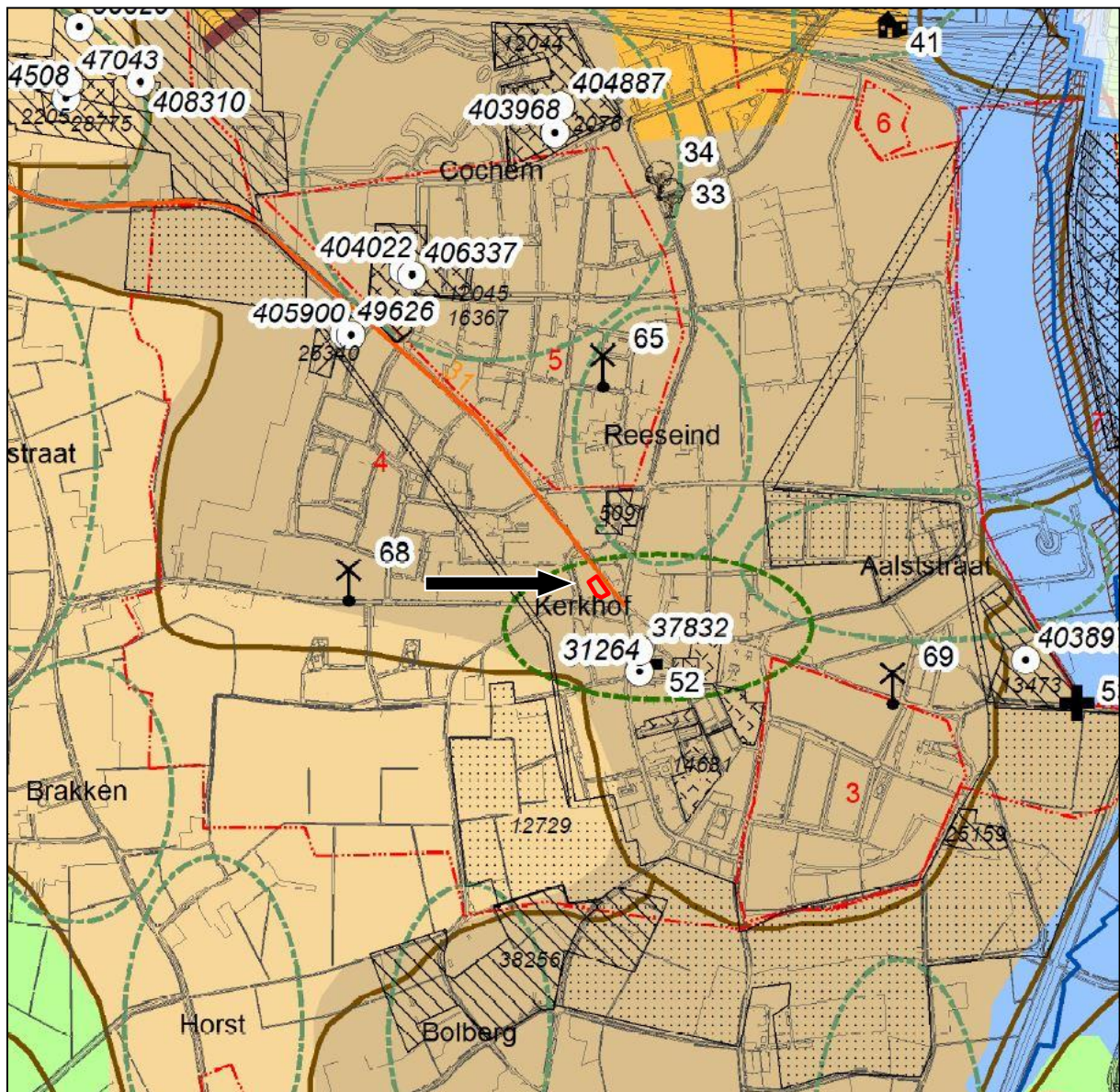
Water,

Mogelijk verstoord

BIJLAGE 4

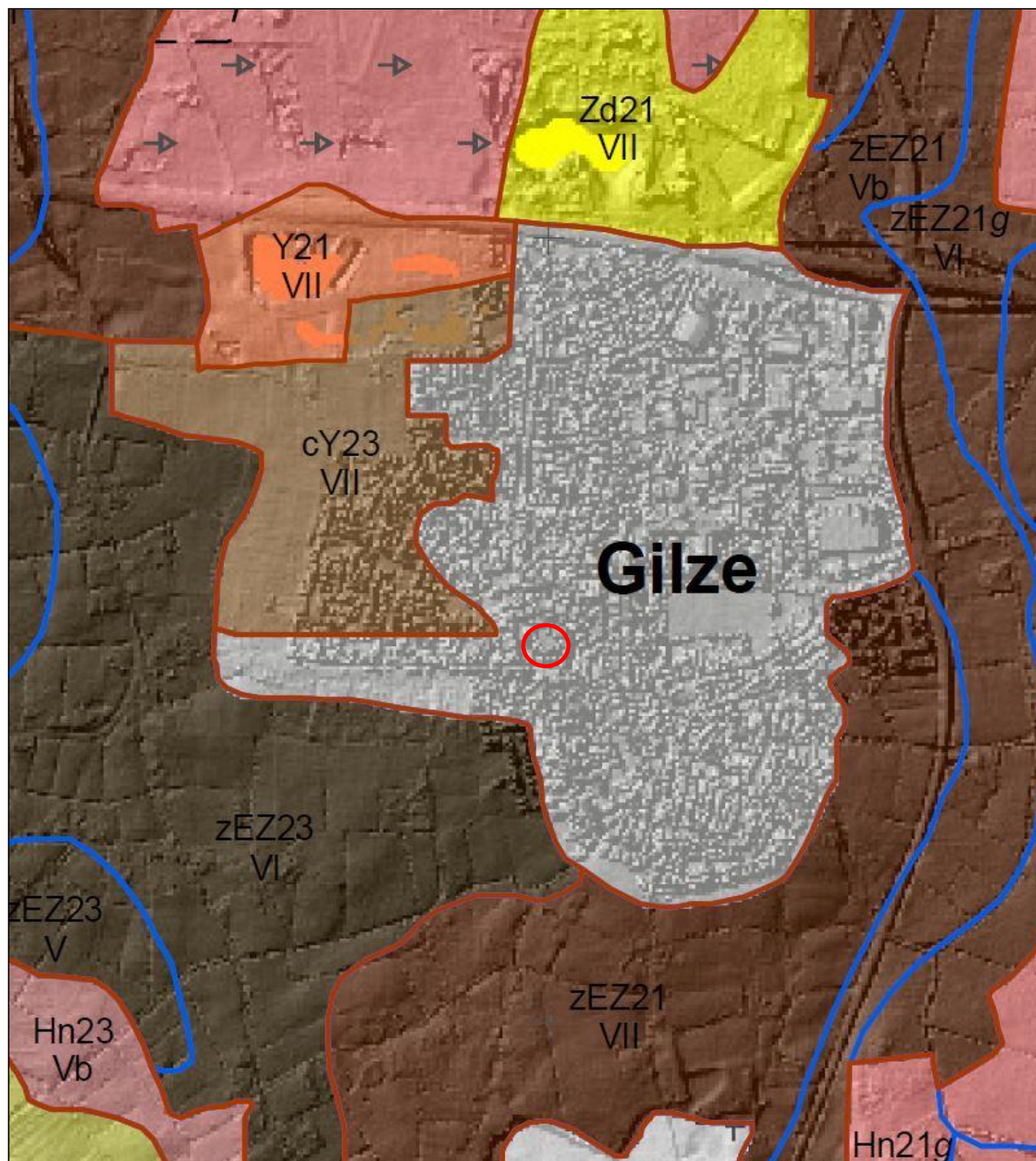
Overzicht Archeologische Basiskaart

Legenda		Archeologie		Cultuurhistorie		Fysisch landschap	
Gemeentegrens Gilze en Rijen (Heden) Gemeentegrens Gilze en Rijen (1830) GBKN Nummers op kaart corresponderen met de catalogus	Vindplaatsen Onderzoekstype Archeologisch: inspectie Archeologisch: begeleiding Archeologisch: booronderzoek Archeologisch: bureauonderzoek Archeologisch: onbepaald Archeologisch: proefputten/proefseuven Archeologisch: opgraving	boom brug grafheuvel hoeve kasteel kerken paal steenoven voorde watermolen windmolen grenswal oude weg Historische vlakken		Gemeenschap Dorp Gehucht Overig 16 Beken 33 Kanalen Esdekken		09 Lage zandgronden 10 Lage dekzandruggen 11 Hoge dekzandruggen 12 Hoge zandgrond 13.1 Akkerrandwal 13.2 Duinen 13.3 Kamduinen 13.4 Uitblazingslaagte 14 Laagte op het Hoge 15.1 Dal op het Hoge 15.2 Rijt 17 Moeren op het hoge Vennen volgens kadaster 1830 17.3 Veen actueel 17.4 Veen verdwenen	

BIJLAGE 5

Overzicht bodemkaart

Legenda

Veengronden

- a/vc Madeveengronden op zeggeveen, rietzeggeveen of broekveen
- z/z Meerveengronden op zand zonder humuspodzol, beginnend ondieper dan 120 cm
- Vz Vlierveengronden op zand zonder humuspodzol, beginnend ondieper dan 120 cm

Moerige gronden

- vWp Moerige podzolgronden met een moerige bovengrond
- zWp Moerige podzolgronden met een humushoudend zanddek en een moerige tussenlaag
- zWz Moerige eerdgronden met een zanddek en een moerige tussenlaag op zand
- vWz Moerige eerdgronden met een moerige bovengrond op zand

Moderpodzolgronden

- Y21 Holtpodzolgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand
- Y23 Holtpodzolgronden; leemig fijn zand
- cY23 Looppodzolgronden; leemig fijn zand

Humuspodzolgronden

- Hn21 Veldpodzolgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand
- Hn23 Veldpodzolgronden; leemig fijn zand
- Hn30 Veldpodzolgronden; grof zand
- chN21 Laarpodzolgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand
- chN23 Laarpodzolgronden; leemig fijn zand
- Hd21 Haarpodzolgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand

Leembrikgronden

Oude kleibrikgronden

Zand Brikgronden

Enkeergronden

- EZq21 Lage enkeerdgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand
- EZq23 Lage enkeerdgronden; leemig fijn zand
- zEZ21 Hoge zwarte enkeerdgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand
- zEZ23 Hoge zwarte enkeerdgronden; leemig fijn zand

Tuineerdgronden

Kalkloze zandgronden

- pZq23 Beekerdgronden; leemig fijn zand
- pZn21 Gooreerdgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand
- pZn23 Gooreerdgronden; leemig fijn zand
- pZn30 Gooreerdgronden; grof zand
- Zn21 Vlakvaaggronden; leemarm en zwak leemig fijn zand
- Zn23 Vlakvaaggronden; leemig fijn zand
- Zd21 Duinvaaggronden; leemarm en zwak leemig fijn zand
- Zb21 Vorstvaaggronden; leemarm en zwak leemig fijn zand
- Zb23 Vorstvaaggronden; leemig fijn zand

Kalkhoudende zandgronden

Niet gerijpte zeekei-gronden

Niet gerijpte rivierkei-gronden

Zeekei-gronden

Rivierkei-gronden

Oude rivierkei-gronden

Leemgronden

Zeer oude mariene afzettingen

Zeer oude fluviatiele afzettingen

Kalksteenverweringsgronden

Kelleem en Potklei

Overige klei-gronden

Associaties van vele enkelvoudige eenheden

ABz Zandige beekdalgronden

Algemene onderscheidingen

Bebouwing

Water

Opgehoogd of opgespoten

Toevoegingen

- z... zanddek, 15 à 40 cm dik
- ...g... grof zand en/of grind beginnend tussen 40 en 120 cm
- ...t... mariene afzettingen ouder dan Pleistoceen beginnend tussen 40 en 120 cm
- ...w... 15 à 40 cm moerig materiaal beginnend tussen 40 en 80 cm

afgegraven

vergraven

Grondwatertrappen

Grondwatertrap	(Gt)	I	II	IIb	III	IIIb	IV	V	Vb	VI	VII	VIII
Gemiddeld hoogste grondwaterstand in cm beneden maaiveld (GHS)	<20	<40	25-40	<40	25-40	>40	<40	25-40	40-80	80-140	>140	
Gemiddeld laagste grondwaterstand in cm beneden maaiveld (GLS)	<60	50-80	50-80	80-120	80-120	80-120	>120	>120	>120	>160	>160	

b... buiten de hoofdwaterring gelegen gronden; periodek overstroomd

s... schijnpeegels; bij gronden met een fluctuatie (GLS-GHS) van meer dan 120 cm

w... water boven maaiveld gedurende meer dan 1 maand in winterperiode

BIJLAGE 6

Overzicht AHN

